

Diaspora în cadrul binomului migrație - dezvoltare: aspecte internaționale și naționale

Diaspora in the migration – development binomial: international and national aspects

CZU 327.58: [314.74+338]

Rodica RUSU,
doctor, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

This article emphasizes the role of migrants and members of diaspora as agents of development. Migration is considered as one of the catalysts to reduce global inequality. Citizens residing abroad and organized in diaspora communities are seen as possible partners for economic, political, social and cultural development. The degree of integration and success in the host society contributes to the diaspora's ability to also contribute and influence the feeling of efficacy of diaspora members. Engagement can grow over time once diaspora members become integrated into the host society and further develop their abilities and knowledge.

Keywords: development, diaspora, government, migration, country of origin, country of destination, cooperation, remittances.

REZUMAT

Acest articol subliniază rolul migranților și membrilor diasporei ca agenți ai dezvoltării. Migrația este considerată ca fiind unul dintre catalizatorii reducerii inegalității globale. Cetățenii care locuiesc în străinătate și sunt organizați în comunitățile diasporei sunt văzuți ca posibili parteneri pentru dezvoltarea economică, politică, socială și culturală. Gradul de integrare și succes în societatea-gazdă contribuie la capacitatea diasporei de a contribui și de a influența sentimentul de eficacitate al membrilor diasporei. Angajamentul poate crește în timp, odată ce membrii diasporei vor deveni integrați în societatea-gazdă și își vor dezvolta în continuare abilitățile și cunoștințele.

Cuvinte-cheie: dezvoltare, diasporă, guvern, migrație, țară de origine, țară de destinație, cooperare, remitențe.

Migrația constituie un factor important al dezvoltării. Deși impactul exact al migrației asupra dezvoltării naționale este dezbătut intens nu doar în mediul academic, nu există nicio îndoială că mobilitatea resurselor migranților are un potențial enorm de a sprijini eforturile de dezvoltare, în special în

economiile în curs de dezvoltare. Din acest motiv, comunitatea internațională a recunoscut migrația drept prioritate politică-cheie, subliniind-o, printre altele, în obiectivul 10 al Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă, ca unul dintre catalizatorii de reducere a inegalității globale.

O analiză complexă a acestei relații relevă în complexitatea sa o relație de interdependență în care sunt implicați actorii migrației, atât la nivel individual cât și la nivel instituțional. Statele, migranții și familiile lor, comunitățile ce se află la cele două poluri ale procesului de migrație vor parcurge etape de transformare, iar realitățile economice, politice și social-culturale ale tuturor actorilor și entităților implicați în proces vor fi alterate, remodelate și restructurate.

Periodizarea interpretării relației migrație-dezvoltare propusă de Haas [3] menționează că, dacă în anii "60 ai secolului trecut se considera că migrația contribuie la dezvoltare prin transfer de resurse de la țara de destinație la cea de origine (remitențe financiare, cunoștințe), „modernizând”, astfel, regiunile de origine ale migranților, în anii "70 ai secolului al XX-lea (după șocul petrolier din 1973), ea a fost acuzată că ar fi alimentat decalajele globale, prin transferul forței de muncă ieftine în regiunile dezvoltate, precum și al „exodului de creiere”. Pe parcursul anilor 1980 și 1990 cercetările empirice au demonstrat că migrația nu este influențată doar de factorii economici, ci și de cei sociali legați de modul de viață. În 2006, au fost lansate întâlniri anuale pe subiectul migrație-dezvoltare de către Organizația Națiunilor Unite (ONU).

Un rol deosebit în relația migrație-dezvoltare revine diasporei, în calitate de actor neoclasice al relațiilor internaționale, actor care intervine activ atât în țara de origine cât și cea de destinație. Programul de activitate a Guvernului Republicii Moldova (2015-2018) conține un compartiment separat dedicat diasporei, cu 11 domenii prioritare de activitate, care se referă, în special, la aprobarea și implementarea Strategiei „Diaspora 2025” [18].

M. Esman [5, p. 336] identifică trei factori care determină contribuția eficientă a diasporei la dezvoltarea țării de origine:

- disponibilitatea resurselor materiale, culturale și organizaționale care corespund ca-

racteristicilor diasporei și membrilor săi;

- „structurile de oportunitate” disponibile în țările-gazdă. Acestea pot facilita sau împiedica relația diaspora - țara de origine;

- tendința sau motivația lor de a menține solidaritatea și de a exercita influența grupului.

Deși creșterea veniturilor permite o gamă mai largă de contribuții potențiale în țara de origine, influența asupra dinamicii remitențelor este complexă. Resursele organizaționale afectează capacitatea de mobilizare pentru activitățile de dezvoltare și pentru accesul la structurile de luare a deciziilor ale țării de destinație și cele la nivel internațional. Factorul cel mai frecvent identificat, necesar pentru mobilizarea eficientă, este crearea unui sentiment de solidaritate și identitate a comunității, care se manifestă în capitalul social creat în contextul organizațional al diasporei.

Ținând cont de resursele suficiente și motivațiile puternice, membrii individuali ai diasporei pot contribui, de asemenea, la dezvoltarea țării de origine, independent de diasporă, cu sprijinul rețelelor profesionale eterogene, de afaceri și politice. Originile diasporei pot influența intențiile membrilor diasporei de a contribui la dezvoltarea țării de origine dincolo de remitențele către familie. În cele din urmă, abilitățile individuale și nivelurile de cunoștințe influențează tipul de contribuție pe care aceștia le pot face, precum și organizațiile la care participă. Abilitățile și cunoștințele pot crea acces la rețele profesionale și tehnice mai largi pentru a permite investiții mai bine direcționate și aporturi de capital uman.

Cea mai mare parte a remitențelor constă din transferuri familiale direcționate către cheltuielile destinate gospodăriilor (de exemplu, îmbunătățirea condițiilor de trai și a consumului), deși o parte din remitențe sunt orientate spre anumite investiții, inclusiv educație și sprijin pentru întreprinderile mici. Caracteristicile individuale, familiale și

comunitare pot afecta tendința membrilor diasporei de a expedia remitențe, volumul și frecvența acestora.

La nivel de stat, contribuția diasporei poate fi determinată de situația generală din țară. De exemplu, în timpul conflictului liberian, remitențele au fost considerate necesare pentru subzistență; în perioada postconflict, membrii diasporei au acordat mai multă atenție problemelor membrilor familiilor și susținerea investițiilor, de exemplu, prin remitențele către întreprinderile mici [10, p. 50].

Transferul remitențelor de la familie la familie necesită o bază organizațională de acumulare a resurselor materiale, aptitudinilor și capacităților membrilor diasporei pentru un scop comun. Crearea rețelelor (*networking*) permite membrilor diasporei să depășească capacitățile proprii pentru a promova interesele rețelei eterogene, unde membrii individuali funcționează ca punți de legătură între sursele difuze de informații și resurse. Organizațiile coordonează problemele pentru a concentra atenția și energia indivizilor și a permite o coordonare eficientă a eforturilor lor. Pentru a susține motivația, organizatorii trebuie să genereze, de asemenea, un sentiment de eficacitate și a impactului ulterior. Imigranții au tendința de a crea multe și diverse asociații. Moya [11, p. 833–864] leagă această „manie de asociere” cu experiența diasporei, unde organizarea își are rădăcinile în necesitățile funcționale ale emigranților. Organizațiile civice sau culturale sunt cele mai răspândite organizații din diasporă, care determină caracteristicile diasporei, inclusiv originile, primirea în societatea-gazdă și dispersia relativă a stabilirii (regiunile populate compact de migranți) [14]. Asociațiile mici sunt importante pentru viața de zi cu zi a imigranților, deoarece reprezintă „forma comună de sociabilitate a imigranților din afara familiei” [11, p. 835]. Printre acestea se numără asociațiile din localitatea de baștină, care pot fi active în îmbunătățirea calității vieții

atât în țara de origine cât și în țara-gazdă. În general, participarea la organizațiile comunitare poate fi asociată cu un comportament de contribuție (*remitting behaviour*). Organizațiile din diasporă sunt foarte variate; cele mai multe tind să fie pe bază de voluntariat, relativ nesofisticate, și orientate să obțină rezultate, dacă este cazul.

Implementarea abordării integrate a migrației și diasporei la nivel central și local cu accent pe dezvoltarea locală are loc prin implicarea emigranților în realizarea programelor și proiectelor de dezvoltare a comunităților. Prin urmare, crește rolul diasporei la nivel local, în baza unor rezultate tangibile. Ca urmare, asociațiile de migranți sunt destul de active, în special în ceea ce privește activitățile de caritate în localitățile de unde provin migranții. Aceste acțiuni sunt adesea organizate fără implicarea autorităților moldovenești. Dacă activitatea este coordonată, nu se bucură de prea multă publicitate. Practic, se reflectă la nivel local, pe site-urile web ale organizațiilor migranților. Organizațiile migranților încearcă adesea să se distanțeze de autoritățile guvernamentale.

Cu toate acestea, aproximativ 45 la sută din organizațiile diasporale au statut legal, iar unele dintre acestea sunt mai sofisticate organizatoric (Columbia, Republica Dominicană) decât altele (Mexic) [14]. Imigranții stabiliți preferă mai multe inițiative formale și instituționalizate. Uneori, acestea sunt reflecții sau extensiuni ale organizațiilor nonprofit tradiționale americane. Din punct de vedere istoric, varietatea tot mai mare a asociațiilor din diasporă a condus la creșterea gradului de specializare organizațională. În general, odată ce organizațiile de bază, se instituționalizează ca dimensiune și din punct de vedere teleologic, există tendința ca astfel de organizații să devină mai complexe în structura și funcția lor. Odată cu specializarea comunității diasporale pe un anumit sector, pe măsură ce scad nevoile imediate le-

gate de experiența/integrarea migrațională, organizațiile diasporei pot să-și concentreze mai mult activitatea față de țara de origine.

Conform literaturii de specialitate cu privire la asociațiile de voluntariat, calitatea de membru depinde de nivelul de educație, venit și profesie [11]. Afilierea conform nivelului de educație, venituri și profesii determină crearea organizațiilor specializate din domeniu, cum ar fi asociațiile de absolvenți, cluburile de investiții și asociațiile profesionale. Acestea pot fi specifice diasporei, să reprezinte secțiuni ale organizațiilor multietnice și/sau pot colabora cu alte organizații specializate în scopuri specifice. Pe măsura procesului de integrare în țara de reședință, membrii diasporei se pot alătura în continuare asociațiilor în beneficiul țării de origine [14].

Diaspora poate forma motivația și simțul eficacității potențiale ale membrilor diasporei, adică capacitatea lor percepută de asimilare în țara-gazdă și/sau de influență a țării de origine. Cercetările sugerează că imigranții care provin din zonele urbane din țările de conflict (de exemplu, Columbia) sunt mai predispuși de a se integra imediat în țara-gazdă și de a rupe legăturile cu țara de origine, în timp ce cei care provin din mediul rural din țări relativ pașnice tind să se implice în susținerea țărilor de origine (de exemplu, El Salvador). Originile determină, de asemenea, structura demografică și reflectă diferențele religioase, etnice și politice, atât în cadrul diasporei cât și între diasporă și compatrioții săi rămași în țară.

M. Esmān [6, p.144] clasifică diaspoarele în două tipuri: (1) diaspora încadrată în câmpul muncii, constând, în principal, din persoane necalificate cu un nivel redus de educație și fără o experiență în afaceri; și (2) diaspoarele antreprenoriale, care includ „un număr substanțial de oameni de afaceri cu experiență și abilități”. Cu unele limitări, distincția efectuată de Esmān poate fi utilă în evaluarea tipului de contribuții pe care le-ar face fiecare grup. Ambele tipuri pot să coe-

xiste în cadrul diasporei unei anumite țări. Multe diaspore constau din diferite valuri de migrație, a căror destinație poate fi determinată în mod corespunzător.

Cele mai multe clasificări ale migranților sunt extrem de simpliste și nu exprimă întreaga gamă de contribuții potențiale ale diferiților membri ai diasporei. De exemplu, Kuznetsov și Sabel divid fluxurile migraționale în înalt calificate și slab calificate sau cu o calificare redusă. Fluxul înalt calificat este alcătuit din membrii diasporei cu studii superioare, antreprenoriale care participă la rețelele din diasporă - rețele care „permit membrilor să găsească și să colaboreze cu cei care știu deja ce trebuie să învețe” [8, p. 8]. Fluxul migrațional slab calificat este abordat ca fiind în cea mai mare parte ilegal și „perceput ca drenarea bugetului pentru cheltuieli sociale” în țara de reședință [8, p. 10]. Această dihotomie nu ține cont de membrii diasporei cu înaltă calificare, care nu pot fi întreprinzători, sau cei care se implică în acte de filantropie.

O altă categorie ar fi membrii diasporei înalt calificați, care nu sunt implicați în afaceri. Membrii diasporei înalt calificați reprezintă o gamă largă de expertiză și, prin urmare, prezintă diferite tipuri de contribuții potențiale de capital uman. Pentru a sublinia importanța acestei resurse potențiale, se consideră că, în Statele Unite, 35 la sută din totalul titularilor de doctorat și 55 la sută a titularilor de doctorat în inginerie sunt născuți în străinătate. De exemplu, dintre profesioniștii din domeniul de sănătate din Africa, care au participat la o conferință privind mobilizarea diasporei pentru consolidarea capacităților de asistență medicală în Africa, 95 la sută erau disponibili să servească temporar în calitate de consultant sau expert. Schemele de transfer de cunoștințe pot fi găsite în cele mai multe profesii, cum ar fi ingineria, educația și medicina. Dincolo de cunoștințele tehnice și abilități, membrii diasporei pot contribui la noi înțelegeri dobândite în țara-gazdă,

competențe culturale și roluri intermediare conexe, precum și cunoștințe mutuale, care cuprind experiența transnațională. Cele mai importante contribuții în materie de inovare și de impact economic nu provin exclusiv de la membrii diasporei antreprenoriale, dar sunt produsele rețelelor pe care le creează și efortul acestora.

Pe parcursul ultimelor două decenii, Republica Moldova s-a confruntat cu fluxuri intense de emigrare (în special, în rândul tinerilor), care reprezintă aproximativ un sfert din forța de muncă. Se estimează că între 340.000 și 1 milion de cetățeni moldoveni lucrează în prezent în străinătate [17, p.108], principalele țări de destinație fiind Italia și Federația Rusă, Germania, Statele Unite ale Americii, Canada și Israel.

Referitor la experiența națională, Biroul pentru Relații cu Diaspora (BRD) al Cancelariei de Stat, în parteneriat cu Organizația Internațională a Migrației (OIM), misiunea din Moldova și Agenția Elvețiană pentru Cooperare și Dezvoltare (SDC), implementează un program nou, Diaspora Engagement HUB, din granturi tematice, destinat cetățenilor originari din Republica Moldova aflați peste hotare, inclusiv asociațiilor și grupurilor de inițiativă. Scopul programului este de a susține moldovenii din străinătate în implementarea ideilor lor și de a pune în valoare capitalul uman al diasporei. Acest program include activități de genul creării Grupurilor de Excelență ale Diasporei, constituite pentru a oferi consultanță instituțiilor guvernamentale în procesele de elaborare sau de implementare a politicilor publice și reformelor instituționale și a contribui prin transfer de expertiză, creativitate și inovație cu caracter pragmatic și aplicativ la impulsivarea dezvoltării sectorului public și privat [4].

Aceste aptitudini, cunoștințe și rețele pot fi aplicate prin activități profesionale specifice în țara de origine și/sau să fie canalizate prin activități filantropice. Membrii diasporei antreprenoriale pot contribui, de

asemenea, prin influența lor asupra angajatorilor din corporațiile multinaționale. De exemplu, investițiile Coca-Cola în Afganistan se datorează în mare eforturilor susținute de angajații afgano-americieni. Dincolo de domeniile lor specifice de expertiză, membrii calificați ai diasporei pot, de asemenea, să contribuie economic prin activități filantropice, în mod independent sau cu asociațiile lor profesionale sau alte organizații din diasporă, sau prin remitențe casnice sau investiții direcționate. Cele mai mari grupuri de emigranți care trimit remitențe nu sunt neapărat imigranții înalt calificați, dar aceștia sunt mai predispuși să facă investiții productive. Acest lucru poate apărea pe patru nivele:

- pot direcționa utilizarea transferurilor lor de la gospodării către investiții specifice, fie ele educaționale sau orientate spre afaceri;
- pot încerca să se conecteze la resursele instituțiilor de microfinanțare, care pot oferi instruire și sprijin pentru crearea de microîntreprinderi;
- pot căuta să creeze propriile afaceri în țară și/sau să investească în întreprinderi existente, uneori prin cluburi de investiții din diasporă;
- pot participa la investiții de portofoliu.

Ultimele trei niveluri de investiții financiare pot reprezenta realizarea de profit, filantropie sau ambele. Cei care sunt interesați în investițiile diasporei în țara de origine nu sunt neapărat persoanele ce realizează remitențe; legăturile lor pot fi dincolo de membrii de familie specifice și au mai mult de a face cu motive de profit sau alte beneficii de prestigiu.

Pentru a valorifica potențialul de dezvoltare al transferurilor private, Guvernul Republicii Moldova a stabilit programul de investiții PARE 1 + 1, care atrage remitențele migranților în sectorul întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri), cu o schemă de fonduri de potrivire unu-la unu guvern și donatori. În perioada 2014-2015, o echipă de lucru SIPA a evaluat acest program și a recomandat

opțiuni pentru introducerea unei platforme *crowdfunding* (comunitatea ca un potențial finanțator pentru a dezvolta un produs) pentru a extinde baza de finanțare a programului. Cu toate acestea, programul PARE 1 + 1 captează doar anumite contribuții. Este limitat de exclusivitatea sa față de membrii diasporei în raport cu localnicii care nu au migrat, necesitând dovada că fondurile provin din străinătate și limitând numărul de întreprinderi viabile care pot fi finanțate din bugetul său [15, p. 4].

O modalitate de implicare a diasporei este prin *crowdfunding*, însă migranții moldoveni ezită să doneze, să facă investiții sau să contribuie la programe sau proiecte care sunt administrate de băncile din Moldova sau care implică și guvernul. O soluție ar fi utilizarea unei platforme capabile să absoarbă atât donații cât și investiții, se recomandă ca OIM și partenerii săi de implementare să urmărească un model hibrid de *crowdfunding*, care începe cu accentul pe canalizarea donațiilor diasporei în proiecte comunitare și de dezvoltare și care trece într-o platformă care atrage atât donațiile cât și investițiile financiare. Prin urmare, concentrarea asupra măsurilor de consolidare a încrederii în platforma însăși este fundamentală. Platforma *crowdfunding* ar trebui, de asemenea, să maximalizeze transparența și impactul social pentru a ușura temerile legate de corupție și gestionarea defectuoasă [1].

Membrii diasporei pot alege țările de destinație pe baza unor factori economici și politici, care, la rândul lor, afectează capacitatea și tendința lor de a se mobiliza în numele țării de origine. Cu o înaltă calificare, în special, pot alege să migreze în țări în care remunerarea este mai avantajoasă, sporind, astfel, în mod intenționat potențialul de remitențe. Alegerea diasporei de se a mobiliza pe baza identității depinde de percepția a ceea ce poate fi câștigat - beneficii cu mai puține costuri - un sentiment de eficacitate [2, p. 67-88]. Experiența membrilor diasporei în

societatea-gazdă influențează în mod semnificativ această analiză implicită cost/beneficiu. Migranții care nu sunt documentați au o ședere ilegală sau nu dispun de un loc de trai permanent, sunt mai puțin predispuși să se implice în contribuții care necesită supraveghere în țară (de exemplu, unele forme de investiții de afaceri și filantropie) și se pot concentra, în primul rând, pe remitențe. Gradul de integrare și succes în societatea-gazdă contribuie la capacitatea membrilor diasporei de a contribui, de asemenea, și influențează sentimentul de eficacitate a membrilor diasporei.

Angajamentul poate crește în timp, odată ce membrii diasporei devin integrați în societatea-gazdă și își dezvoltă în continuare abilitățile și cunoștințele lor [14]. Membrii diasporei se mobilizează pentru exprimarea identității lor, pentru obținerea sau menținerea puterii sau altor resurse, sau a ambelor. Expresia identității țării de origine se poate baza pe un sentiment de apartenență, ca răspuns la sentimentele de marginalizare în societatea-gazdă sau pe sentimentul că identitatea țării de origine va fi pierdută fără acțiune proactivă. Marginalizarea în societatea-gazdă poate conduce la pierderea puterii și incapacitatea de mobilizare sau poate fi un catalizator pentru identitatea de grup și mobilizare în sprijinul țării de origine, probabil alimentând visul de întoarcere și/sau consolidarea unui prestigiu social, care nu este accesibil în societatea-gazdă.

Un exemplu în acest sens ar servi Convenția moldo-americană, care întrunește anual reprezentanți ai instituțiilor guvernamentale americane și din Republica Moldova, ai ONG-urilor care au programe în Republica Moldova și în regiune, precum și originari din Republica Moldova, stabiliți cu traiul în Statele Unite. Această inițiativă își propune afirmarea unui angajament public în susținerea Republicii Moldova în procesul de consolidare a democrației, statului de drept și a dezvoltării economice fiind o platformă publică

pentru dialog și comunicare, ce pledează pentru extinderea relațiilor economice, culturale și politice dintre America de Nord și Republica Moldova. Totodată, contribuie la sporirea prezenței deja destul de vizibile a comunității, dar și la încurajarea implicării în viața comunității a altor persoane.

Unele cercetări sugerează că un angajament în numele țării de origine oferă „o sursă de consolare împotriva ostilității externe și de protejare a demnităților personale amenințate de aceasta” [13, p. 880]. Politica țării-gazdă și mediul cultural pot influența câștigurile potențiale percepute ale membrilor diasporei și riscurile privind mobilizarea, sentimentul de eficacitate percepută. Dincolo de solidaritate între membrii diasporei, Grosfoguel și Cordero-Guzmán [7, p. 355] subliniază importanța „structurilor sociale mai largi care constrâng sau permit accesul la capital, informații și resurse pentru membrii unei comunități mai reduse”.

Experiența societății-gazdă afectează, astfel, membrii diasporei atât psihologic cât și material influențând ulterior contribuțiile lor potențiale în țara de origine. Eficacitatea și sfera de aplicare a contribuțiilor vor beneficia, de asemenea (sau nu), de rețelele sociale pe care membrii diasporei sunt în măsură să le stabilească în societatea-gazdă, atât între colegi, membri ai diasporei, dar și pe măsura integrării în societate, în general, și din punct de vedere economic.

Tendința membrilor diasporei de a contribui la dezvoltarea țării de origine poate fi influențată parțial de caracteristicile țării de origine în sine. Printre acestea se numără atitudinea guvernului țării de origine față de diasporă și factori ce țin de climatul sociopolitic și de investiții generale (de exemplu, nivelul de democratizare, cadrul juridic, stabilitatea politică). Autoritățile guvernamentale pot trata diaspora ca o problemă, pot fi indiferente sau pot să o considere o contribuție importantă la dezvoltarea socială, politică și economică. În ultimul caz, aceste guverne pot crea rețele cu diasporele lor, să le ofere diverse stimulente pentru

a contribui la dezvoltarea țării de origine și/sau să încerce să le integreze politic. Condițiile precare socioeconomice și politice din țara de origine nu întotdeauna pot descuraja contribuțiile diasporei. Absența rețelelor sociale din țară, precum și percepția persistentă a unui climat riscant de investiții pot inhiba investițiile diasporei în țara de origine. În general, investițiile economice ale diasporei ar putea necesita o atenție similară investitorilor străini.

Condițiile dificile din țara de origine pot favoriza un mai mare interes filantropic în cadrul diasporei. Absența controlului corupției, eficiența guvernului și statul de drept nu împiedică în mod necesar remitențele; remitențele în aceste circumstanțe pot reflecta nevoile percepute ale membrilor familiei. În timpul dezastrelor naturale și al altor situații de urgență, sprijinul diasporei sub formă de numerar și transferuri către familii și instituții crește pentru a compensa pierderea locală, de exemplu, în Haiti. O organizație diasporală pakistaneză din Regatul Unit a adunat \$25 milioane pentru ajutor în urma cutremurului din 2005 din Kashmir.

Angajamentele pe termen lung ale capitalului financiar și uman pot solicita un feedback, sentimentul de eficacitate implicând și faptul că membrii diasporei așteaptă îmbunătățiri în democrație și dezvoltare, iar lipsa de progrese în aceste domenii poate slăbi interesul și angajamentul diasporei.

Recunoașterea migrației drept una din prioritățile guvernamentale care cunoaște un nivel înalt de susținere politică reprezintă un pas important în direcționarea asistenței internaționale de dezvoltare spre scopurile și prioritățile ce țin de migrație. Integrarea migrației în strategiile de dezvoltare poate conduce la facilitarea includerii subiectului migrației în dialogul cu partenerii de dezvoltare, precum și asigurarea finanțării și asistenței tehnice pentru activitățile conexe migrației [9]. Partenerii de dezvoltare se pot dovedi, de asemenea, a fi proactivi în susținerea integrării în sfera lor de asistență a chestiunilor referitoare la migrație și dezvoltare.

BIBLIOGRAFIE

1. A Crowdfunding Platform for the Moldovan Diaspora. În: <http://www.iom.md/crowdfunding-platform-moldovan-diaspora>
2. Brinkerhoff J. M., „Diaspora Identity and the Potential for Violence: Toward an Identity-Mobilization Framework”, *Identity: An International Journal of Theory and Research* 8(1): 67–88, 2008.
3. De Haas H. Migration and development: A theoretical perspective, International Migration Institute, Working paper no. 9, 2008.
4. Diaspora Engagement Hub. Available online at: <https://gfmd.org/pfp/ppd/2644>
5. Esman M. J., „Diasporas and International Relations”, in G. Sheffer (ed.), *Modern Diasporas in International Politics*. London and Sydney: Croom Helm, pp. 333–349, 1986.
6. Esman M. J., „Factors Conducive to Diaspora Investment: Comparing China, Armenia, and Ireland”, in J. M. Brinkerhoff (ed.), *Diasporas and International Development: Exploring the Potential*, 2008.
7. Grosfoguel R., Cordero-Guzmán H. „International Migration in a Global Context: Recent Approaches to Migration Theory”, *Diaspora* 7(3): 351– 368, 1998.
8. Kuznetsov Y., Sabel C., „International Migration of Talent, Diaspora Networks, and Development: Overview of Main Issues”, in Y. Kuznetsov (ed.), *Diaspora Networks and the International Migration of Skills: How Countries Can Draw on Their Talent Abroad*. Washington DC: World Bank, pp. 3–19, 2006.
9. Integrarea migrației în strategiile de dezvoltare. Ghid pentru factori de decizie și specialiști. Chișinău: OIM, 2013.
10. Lubkemann S. C. „Remittance Relief and Not-Just-for-Profit Entrepreneurship: The Case of Liberia”, in J. M. Brinkerhoff (ed.), *Diasporas and International Development: Exploring the Potential* Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, pp. 45–66, 2008.
11. Moya J. C., „Immigrants and Associations: A Global and Historical Perspective”, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31(5): 833–864, 2005.
12. Özerdem A. „The Mountain Tsunami: Afterthoughts on the Kashmir Earthquake”. *Third World Quarterly* 27(3): 397–419, 2006.
13. Portes A. C., „Conclusion: Theoretical Convergences and Empirical Evidence in the Study of Immigrant Transnationalism”. *International Migration Review* 37(3): 874–892, 2003.
14. Portes A. C. et al., „Immigrant Transnational Organizations and Development: A Comparative Study”. Center for Migration and Development, Princeton University, December, 2005.
15. Prohnițchi V., Lupușor A. Options for harnessing emigrants’ remittances and savings for the development of the Republic of Moldova. International Organization of Migration. http://www.brd.gov.md/sites/default/files/document/attachments/study_on_options_regarding_remittances_in_moldova_eng.pdf (December 15, 2015).
16. Rusu R. Diaspora Political Engagement. În: *Moldoscopie (probleme de analiză bvgfpolitică)*, Chișinău, USM, nr. 2 (LXIX), p. 73-84, 2015.
17. Rusu R. Relationship between government and diaspora. *Revista „Administrarea Publică”, nr. 2 (94), AAP*, p.108-114, 2017.
18. The national Strategy „Diaspora 2025”. Available online at: http://brd.gov.md/sites/default/files/sn_diaspora_2025_web.pdf
19. Vaculovschi D. Migrație și dezvoltare: aspecte socioeconomice. OIM, Misiunea în Moldova. Chișinău, S. n., 2017.

Prezentat: 14 noiembrie 2017.

E-mail: rusu_rodika@mail.ru